

Jom Kipoer 5777, sjachariet dienst, 12-10-2016

Rabbin Menno ten Brink, LJJ Amsterdam

De Universalistische gedachte binnen het Jodendom, waar ik gisteravond over sprak, vindt een uitstekende weerklank in de haftara die vanochtend gelezen is uit het boek van de profeet Jesaja. Wij lezen de rituelen van het brengen van de offers van de twee zonde bokken, de Hogepriester etc. in de Moessaf dienst, tijdens de awoda, gebaseerd op Vajikra 16 als traditionele tora voorlezing voor Jom Kipoer. Tijdens de Moessaf straks wordt de zondebelijdenis naverteld, hoe dat vroeger in de Tempel gebeurde. Maar dan zegt de profeet Jesaja in schril contrast tegen ons: 'Jullie vragen je af waarom Ik niet zie dat jullie vasten en dat je je offers brengt? Dat is omdat jullie op je vastendagen nog steeds bezig blijven met handeldrijven, je werkers afbeulen en jullie ruzie blijven maken en met elkaar op de vuist gaan. Als je op die manier vast, hoort niemand je stem, dat noem Ik geen dag van onthouding (Jes. 58:3 ff). Dit soort vasten hoef Ik niet. Wat Ik wil is niet het vasten, maar Ik wil dat jullie de misdadige ketens losmaken, dat je de banden van het juk ontbindt, dat je de verdrukten bevrijdt. Dat je je brood deelt met de armen, onderdak geeft aan mensen zonder huis, iemand kleding geeft, die geen kleding heeft, dat je je bekommert om je medemens. Dan pas breekt het licht door! Dan pas zal God je horen en zal je je muren weer kunnen bouwen en zullen de fundamenten die de vroegere generaties hebben gelegd weer worden hersteld". Jesaja zei dat in ballingschap in Babylonië, met het oog op de herbouw van Jeroesalajiem en de Tempel.

Het lijkt erop of de haftara door de rabbijnen werd uitgekozen om het Tora gedeelte juist te ontkennen en de bagatelliseren. Waar de rabbijnen de nadruk op leggen door deze haftara te kiezen, is dat je een heleboel met je mond kan belijden, maar als je niet daadwerkelijk iets voor je medemens doet om hem te helpen, dan hoef je net zo goed niet te vasten. Ritueel, beleving van ons Jodendom, moet hand in hand gaan met het werken aan de wereld om ons heen. Om die wereld een betere plaats te maken. Je daarvoor inzetten, komt van binnenuit, uit dat wat onze traditie, Tora, mitswot, ons leert. Daarmee stelt Jesaja zich lijnrecht op tegenover het ritueel als ritueel. Jesaja geeft aan dat we moraal en fatsoen hebben, en dat we dat moeten gebruiken, voor onze universalistische gedachten om anderen te helpen. Doen we dat niet dan is het ritueel, de offers in de Tempel, in de ogen van God volstrekt zinloos.

Dat geldt natuurlijk voor ons vandaag de dag nog precies hetzelfde. We kunnen vasten, de hele dag in sjoel zijn, gebeden zingen en zeggen, maar als we niet daadwerkelijk proberen onszelf en de wereld om ons heen te veranderen, hoe weinig we daar als persoon daar ook in kunnen betekenen, wat hebben die rituelen dan voor zin? Volgens Jesaja is het door de dienst heen lopen op Jom Kipoer met een zelfvoldaan gevoel over alles om ons heen, een fundamenteel niet-joodse manier van onze relatie met God. Rabbin Awraham Joshua Heschel schreef naar aanleiding van deze tekst van Jesaja: "Natuurlijk veroordeelden de profeten niet de rituelen en de offerdiensten zelf, maar zij maken duidelijk dat het dienen van God, wat we behoren te doen in ons leven en in de wereld, niet via offers gaat, maar via liefde, gerechtigheid en rechtvaardigheid. Het doen van daden. We mogen niet de geluiden van vluchtelingen, van mensen zonder huis, van armoede etc laten opgaan in de geluiden van de muziek hier in sjoel, van onze gebeden van ons vasten, om daar straks niet meer aan te denken, als we naar buiten gaan en het gewone leven weer

begint, na de Neila. De profeten, aldus Heschel, keerden zich af van de offers, toen ze zagen dat die gebracht werden terwijl het doen van rechtvaardigheid en de zorg om de ander verdwenen." (The Prophets, 250). De Rabbis for Human Rights, een gezamenlijke orthodox, liberaal, conservatieve rabbijnen organisatie, zijn hier verder op in gegaan, door over de *viddoei* te zeggen, dat het gemakkelijk is om door de tekst heen te gaan, mee te zingen te herhalen waar de chazzan als sjaliach tsibooer ons voorgaat, en eigenlijk niet echt stil te staan bij wat we zeggen. Maar de *viddoei* gaat heel pijnlijk soms, over dat wat we nu niet doen, maar wat we wel kunnen en zouden moeten doen voor anderen. "*Al chet sjechatanoe lefanecha*, wij schoten te kort omdat we niets aan de armen, de mensen zonder huis, en de hopeloze hebben gedaan. Vandaag kunnen we misschien de daad bij het woord voegen en de mensen die getroffen werden op Haïti, Cuba en Florida misschien een beetje financieel helpen. *Al cheet sjechatanoe lefanecha*, Wij schoten tekort, omdat diegenen die voor ons werken nog steeds in armoede leven. *Al cheet sjechatanoe lefanecha*, Wij schoten tekort door stil te zijn, waar we onze mond hadden moeten open doen, omdat anderen in de problemen zaten. *Al cheet sjechatanoe lefanecha*, Wij schoten tekort door onze bekrompenheid, door alleen onze eigen pijn maar te voelen, en onze harten te sluiten voor de pijn van anderen vanwege hun verdriet, rouw of andere ellende." Het is een uitdaging een alternatieve tekst te maken in onze nieuwe machzor, voor het *al cheet en osjamnoe*, die langs deze lijn zou gaan. Het zou mooi zijn als u zich tijdens deze Jom Kipoer voorneemt om iets te doen, wat u tot nu toe nog niet gedaan heeft, voor een ander. Een ander die u nog niet kent, een goed doel, waarmee u mensen helpt die het niet zo goed hebben. Iets van vrijwilligers werk gaat doen, iets van u zelf echt en oprecht offert, zoals de profeten dat bedoelde. Dat is de profetische universalistische gedachte van het Jodendom. We zijn er niet alleen voor onszelf, en zeker mogen we niet tevreden zijn als we straks de dienst afsluiten, dat we gevast hebben, meegedaan hebben met de *viddoei*, *al cheet en asjamnoe*, en we de hele machzor hebben doorlopen, zonder dat er ook maar één goed voornemen is voor de voor ons liggende periode. Daar mag u best tijde de stille amida over nadenken, zonder op de automatische piloot de teksten te lezen. Dat is een universalistische gedachte, die ik graag even bij u laat, wat wij als Joden voor anderen in de wereld kunnen betekenen. Wij als LJG, zullen ook weer een plan maken voor Tikoen Olam, en als u ideeën heeft kom er mee, hoe wij als LJG iets voor de anderen, ook voor niet Joden, en niet alleen voor Israël, kunnen betekenen, zoals de profeten dat al duizenden jaren geleden hadden bedacht.

Dan gaan we naar de particularistische kant. Ik heb het al gehad over de LJG zelf, wat wij en u zouden kunnen doen om ons van binnenuit te versterken, 'empowerment': leren, kinderen de warmte van onze joodse identiteit bij proberen te brengen, dat we onder andere tijd, maar vooral ook, prioriteit moeten opofferen, voor een groter en hoger doel: de joodse betrokkenheid van onze jongeren en het doorgeven van de ene aan de andere generatie, als we althans als geloofsgemeenschap en vooral ook als volk willen blijven bestaan ook *choets la'aaretz*, buiten het land, met alle moeilijkheden en uitdagingen hier van dien. De LJG en u zijn daarin partners van elkaar. We moeten het samen doen. Wij helpen, door van alles te organiseren, samen met zoveel vrijwilligers, maar er moet nog veel meer gebeuren, met name ook richting de jongeren. Dat is een deel van ons *particularisme* waar ik met Rosj Hasjana over heb gesproken. een mooi voorbeeld is, hoe wij als Joden omgaan met donorschap. Mag dat wel vanuit onze joods halachische traditie. Wat is onze 'taak' wat dat betreft in de wereld? 22 november zullen we een bijeenkomst hebben samen met u hier in de LJG.

Maar er is nog een ander aspect van particularisme, waar ik eerder mijn zorg over geuit heb: Israël. Ons joodse land, heeft duidelijk met onze identiteit te maken. Het land waarvan de tekst in de *tefillat haaretz* zegt: waar het begin van onze verlossing ontluikt, *resjiet tsemiechat ge'oelateenoe*. Ik wilde een aantal aspecten met u bespreken die allemaal met onze eigen relatie met Israël te maken hebben, de relatie die wij buiten het land hebben met ons joodse land. Israël dat een *or lagoonem* wordt genoemd, een licht onder de volkeren, universalisme, maar ook een licht voor ons zelf, particularisme, maar een licht dat zo vaak niet gezien wordt.

In de eerste plaats hoe van buitenaf naar Israël wordt gekeken. Rabbijn Jonathan Sacks de voormalig opperrabbin van Engeland, heeft een heel goed verhaal gehouden, tijdens een conferentie in het Europese Parlement op 27 september jl, over "*The Future of the Jewish Communities in Europe*". Je wordt er niet vrolijk van, maar hij heeft heel analytisch uiteengezet hoe antisemitisme werkt. Hij stelt dat antisemitisme niet over Joden gaat maar over de antisemieten. Het gaat over mensen die zelf geen verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun eigen mislukkingen, hun eigen tekortkomingen. In plaats van daar keihard aan te werken, moet men anderen de schuld geven van het eigen falen. Die schuld is al eeuwenlang bij de Joden terecht gekomen. Sacks beschouwt het als een virus, die een ziekte veroorzaakt tegen alles en iedereen die voor vrijheid, compassie en menselijkheid is. Hij probeert duidelijk te maken dat antisemitisme de hele vrije wereld bedreigt.

Het bekritisieren van Israël is op zich geen antisemitisme zegt Sacks. Als je het regeringsbeleid van Israël bekritiseert, is dat net zo toegestaan als dat je kritiek hebt op het regeringsbeleid van Nederland of Engeland. Maar het wordt compleet anders, als het fundamentele bestaansrecht van Israël ter discussie wordt gesteld. Israël heeft net als ieder ander land het recht te bestaan, als mensen of staten dat ter discussie stellen, ga je richting antisemitisme toe. En natuurlijk, voeg ik zelf toe, hebben ook de Palestijnen volledig recht op een eigen staat, mits die staat Israël niet bedreigt in haar bestaansrecht. Antisemitisme in deze tijd, op basis van het ontkennen van bestaansrecht van de Jood zelf, ontkent ook het bestaansrecht van de joodse staat Israël. In de Christelijke Middeleeuwen werden we gehaat vanwege ons geloof. In de 19e en 20ste eeuw werden wij gehaat op basis van zgn. wetenschappelijk 'bewijs' dat wij een inferieur 'ras' zouden zijn. Vandaag worden we gehaat vanwege het bestaan van Israël. Antisemitisme neemt verschillende vormen aan door de eeuwen heen, pas na 1948 kon de focus op het joodse land gericht worden, daarvoor was dat er immers niet.

Het is onvoorstelbaar 70 jaar na de oorlog, dat onze joodse instellingen, scholen, sjoels, bewaakt moeten worden door de KMAR en politie, omdat joden en joodse instellingen worden bedreigd, omdat ze gezien worden als een deel van het joodse land. Het nieuwe antisemitisme tegen Israël, richt zich dus ook tegen joodse instellingen buiten Israël. Hoezo is dat geen antisemitisme, maar antizionisme? Het epicentrum van dat nieuwe antisemitisme ligt nu in het Midden Oosten, en spreidt zich via de social media over de wereld uit. Tegenwoordig zijn Mensenrechten de belangrijkste toets. Tegenwoordig kunnen antisemieten zeggen dat ze niets tegen Joden hebben, maar dat ze iets tegen Israël hebben, want Israël vertrappt mensenrechten van de Arabische broeders, de Palestijnen. Antisemitisme ontkent het recht van Joden te bestaan, tegenwoordig heet dat antiZionisme, het ontkennen van het recht van de joodse staat Israël om te bestaan. Oude wijn in nieuwe zakken.

Aanslagen in Toulouse, Parijs, Brussel en Kopenhagen waren tegen Joden gericht, niet tegen Israëli's. Anti Zionisme is het anti semitisme van deze tijd.

Gelukkig is dat niet de enige manier waarop tegen Israel wordt aangekeken, maar zijn er ook organisaties als Christenen voor Israel, of de westerse landen. Wij moeten blijven proberen, samen met onze supporters, tegen de stroom in, het verhaal van Israel te blijven vertellen, het verhaal van de Sjoa, van ultieme haat, en duidelijk blijven maken aan de wereld, dat Israel net als Nederland recht van bestaan heeft, dat Joden net als andere volkeren recht hebben op een eigen land, ook al ben je het niet altijd eens met de regering die er op dat moment zit.

Voor Israel is het komende jaar, 2017, is een jaar van herdenken en vieren. 120 jaar na het Eerst Zionisten Congres in Basel, waar Theodor Herzl in 1897 zijn plan voor een nationaal joods tehuis ontvouwde. In 1917 werd de Balfour declaration door de Engelse regering uitgevaardigd. Het zal a.s. jaar 70 jaar zijn, nadat de VN op 29 november 1947 voor een verdeelplan stemde voor een joodse en Arabische staat in Palestina. Shimon Peres z"l, was de laatste van de generatie van grondleggers en stichters van de staat, en ik denk dat we hem veel dank en waardering verschuldigd zijn voor wat hij, en de hele kring rond David Ben Gurion indertijd, hebben betekend om de staat Israel te krijgen, die er nu is. Een staat die bijvoorbeeld onder Golda Meir heel veel heeft gedaan om niet Joden in Afrika te helpen hun bestaan op te bouwen, als ontwikkelingshulp: een teken van hoe onze joodse staat de roep volgt van onze profeten om armoede te bestrijden, vluchtelingen te helpen. Maar we zijn er nog niet. Daar komt het particularisme om de hoek. Intern is er nog veel te doen, met name als we kijken naar de gelijkberechtiging van Joden in Israel: De Klaagmuur die een orthodoxe sjoel is geworden, terwijl het een heilige plaats voor alle Joden zou moeten zijn. Langzaamaan verandert dit dankzij de Women of the Wall. Onze rabbijnen die nog steeds geen erkende choepot mogen doen, geen gittin, onze rabbijnen die nog steeds niet betaald krijgen zoals de orthodoxe rabbijnen door de staat. Er is nog veel recht te trekken. In het algemeen hebben we als niet orthodoxe organisaties een enorme taak om de Israëli's te laten zien dat er meer is dan *of* seculier *of* ultra orthodox. Er is een middenweg. Steeds meer Israëli's weten dat en weten de weg te vinden, maar het is nog maar een kleine minderheid. We zijn daar erg laat mee geweest na de oprichting van de staat, nu zijn we met een inhaalslag bezig. Deel van het particularisme is om niet een eenheidsworst af te dwingen, dat iedereen gelijk moet denken en doen. Gisteren heb ik nog aangehaald dat de mens geschapen is naar Gods beeld, en dat beeld is niet één mensbeeld, maar een pluriformiteit, die mensheid heet. Dat geldt ook voor ons zelf. Rabbijn Abraham Joshua Heschel vroeg zich af: "Is het echt de bedoeling een monolithische samenleving te bouwen? Een partij, een mening, een leider? Is religieuze uniformiteit wenselijk, of zelfs mogelijk? Hij zegt dat het werken aan het Koninkrijk van God, zoals hij het noemt een term die ook vaak in de liturgie met deze dagen voorkomt, juist een diversiteit en pluralisme nodig heeft en dat het juist de kunst is en de uitdaging om al die verschillende uitingsvormen, met elkaar te laten communiceren, zonder dat de een de ander zijn of haar wil oplegt. Misschien is het wel de wil van God, zegt Heschel, dat er een diversiteit is in onze religieuze uitingsvormen. Vanuit onze eigen joodse achtergrond, kunnen we proberen te geven aan de ander, waar we met elkaar kunnen delen, zonder elkaar af te wijzen. De grootste uitdaging is misschien niet eens dat universalistische aspect, maar eerder de interne dialoog met onze andere joodse broeders en zusters. De particularistische, interne joodse dialoog. Hier in Nederland respect tussen orthodox en liberaal weten op te brengen.

Het reiken naar anderen toe, zonder dat we zelf de boel op orde hebben wat dat betreft, komt niet echt overtuigend over. Joden die open en eerlijk en met respect met elkaar spreken, en zoveel als mogelijk samen proberen te doen, is deel van de profetische universele gedachte. We hoeven niet in elkaars sjoels te dawwenen, we hoeven niet één soort machzor voor iedereen te hebben, maar wij zullen ons in diversiteit moeten blijven inspannen om bijvoorbeeld ons sterk te maken voor Israël naar de buitenwacht toe. Daar moeten wij elkaar in weten te vinden.

Hier zullen we ons moeten blijven inspannen om ambassadeurs van Israël te zijn en met name naar volgend jaar toe. Een van die gezamenlijke inspanningen is met één mond als joodse gemeenschap Israël als joodse staat blijven verdedigen naar buiten toe. In de pers, bij de regering etc., dat Israël er is en blijft. In de dialoog met met name ook moslims, moet steeds weer duidelijk gemaakt worden dat kritiek op een regeringsbeleid kan en mag. Maar dat wij altijd pal zullen staan voor het bestaansrecht van Israël als joods land. Naar binnen toe mogen we best van mening verschillen en ons sterk maken, de pluriformiteit van Israël te helpen ontwikkelen. Dat is misschien nog wel de grootste uitdaging.

Door te weten waar we zelf staan, en aan sterke pluriforme joods staat te bouwen, kunnen we veel betekenen voor de grotere wereld om ons heen, zoals de profeet Jesaja dat in zijn tijd al zag.

Zo kan het werken aan onze interne kracht ons helpen de wereld een stukje beter te maken dan hij is, op weg naar een messiaanse tijd.